

Ставицький А.В.,

к.е.н., доц., Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

Наумова О.О.,

к.е.н., ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Розрахунок інвестиційної безпеки в Україні

Ставицький А.В.,

Наумова О.О.,

Розрахунок інвестиційної безпеки в Україні

У роботі розглянутий стан інвестиційної безпеки (ІБ) у країнах ЄС та Україні, досліджено певні складові ІБ у країнах Європи. Показано, що в Україні спостерігається недостатній рівень інвестицій, що здійснюються з Державного та місцевих бюджетів, внаслідок чого спостерігається певне викривлення структури інвестицій у порівняння з європейською економікою.

Ключові слова: інвестиційна безпека, бюджет, регресія, структура інвестицій, інвестиції.

Stavytskyy A.V.,

Naumova O.O.

The Calculation of Investment Security in Ukraine

This article deals with the levels of investment security (IS) in EU and Ukraine, researching certain components of IS in Europe. It is shown that in Ukraine there is a lack of investments undertaken by the State and local budgets, so there is some distortion of the structure of investment in comparison with European countries.

Keywords: investment security, budget, regression, investment structure, investments.

Ставицький А.В.,

Наумова Е.А.

Расчет инвестиционной безопасности в Украине

В работе рассмотрено состояние инвестиционной безопасности (ИБ) в странах ЕС и Украине, исследованы определенные составляющие ИБ в странах Европы. Показано, что в Украине наблюдается недостаточный уровень инвестиций, которые осуществляются из Государственного и местных бюджетов, в результате чего наблюдается определенное искажение структуры инвестиций в сравнении с европейской экономикой.

Ключевые слова: инвестиционная безопасность, бюджет, регрессия, структура инвестиций, инвестиции.

Постановка проблеми. Під інвестиційною безпекою розуміють процес забезпечення такого стану інвестиційної сфери, за якого економіка здатна зберігати та підтримувати достатній рівень інвестиційних ресурсів в умовах дії внутрішніх і зовнішніх загроз, які гарантують стабільний економічний розвиток економіки.

Дуже важливо розуміти, який саме стан є бажаним для національної економіки, а тому варто його порівняти з рівнем країн, які можуть слугувати прикладом вдалого економічного розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми та формулювання цілей статті. Метою роботи є визначення бажаного рівня основних складових інвестиційної безпеки України на сучасному етапі та в довгостроковій перспективі. Відповідно до мети поставлено наступні завдання: вивчення наукових підходів щодо аналізу інвестиційної безпеки, аналіз стану основних складових інвестиційної безпеки у країнах ЄС, розрахунок бажаних показників для економіки України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема забезпечення необхідного рівня інвестиційної безпеки є надзвичайно важливою для будь-якої країни. На відміну від інших макроекономічних показників, рівень інвестицій у сучасному глобалізаційному світі суттєво залежить від зовнішніх чинників, які можуть надавати як позитивні, так і негативні

імпульси для економіки. Тому багато вчених запропонували власні підходи до оцінки бажаного рівня безпеки.

Зокрема, А. Сухоруков при розробці методології оцінки рівня економічної безпеки пропонує включати всі компоненти. Так, на його думку, потрібно передбачати «такий рівень інвестування, який забезпечує розширене відтворення, реструктуризацію та технологічне переозброєння економіки» [1]. Для частини складових автор пропонує свої критичні межі, проте у процесі аналізу випускається причинно-наслідковий зв'язок виникнення певних перекосів у українській економіці. Аналізуючи Коефіцієнт покриття імпорту експортом А. Сухоруков доходить висновку, що пороговим значенням має бути 1, проте зовсім при цьому не враховується той факт, що значну частину імпорту до України займають енергоносії з однієї країни, що фактично призводить до експорто-орієнтованої економіки країни, а це вимагає оцінки її вразливості не тільки по нижній межі, але й по верхній, що показала криза у жовтні 2008 року.

Наведемо показники, запропоновані російським економістом С.Глазьєвим, що були визначені до тої кон'юнктури, яка сформувалась у Росії [2] (у дужках вказані граничні значення цих показників): зниження обсягу валового внутрішнього продукту (50%), питома вага в промисловому виробництві обробної промисловості (70%), питома вага в промисловому виробництві машинобудування (20%), обсяги інвестицій у % до ВВП (25%), витрати на наукові дослідження у % до ВВП (5%), питома вага нових видів продукції в обсязі продукції машинобудування (6%), тривалість життя населення (70 років), рівень безробіття за методологією МОП (7%), рівень інфляції за рік (20%), обсяг внутрішнього боргу у % до ВВП за співставний період часу (20%), обсяг зовнішнього боргу у % до ВВП (25%), питома вага зовнішніх позик в покритті дефіциту бюджету (30%), дефіцит бюджету у % до ВВП (5%), обсяг іноземної валюти по відношенню до гривневої маси в національній валюті (10%), обсяг іноземної валюти в готівковій формі до обсягу готівкової гривні (25%), грошова маса М2 у % до ВВП - показник

монетизації (50%), питома вага імпорту у внутрішньому споживанні, всього (30%), в тому числі продовольство (25%).

О. Собкевич відзначає, що «можливості зміцнення економічної безпеки України звужуються у зв'язку із дефіцитом інвестиційних ресурсів і недосконалістю механізмів їх залучення через національний фондовий ринок і обмеженою присутністю вітчизняних суб'єктів господарювання на зарубіжних фондових ринках.» [3]

Питання оцінки інвестиційної безпеки відображено у вигляді Методики розрахунку рівня економічної безпеки України, затвердженої наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 р. № 60. Вона розроблена з метою визначення рівня економічної безпеки України як головної складової національної безпеки держави та визначає перелік основних індикаторів стану економічної безпеки України, їхні оптимальні, порогові та граничні значення, а також методи обчислення інтегрального індексу економічної безпеки [4]. Інвестиційна безпека у цьому документі розглядається як частина економічної безпеки країни, при якій обсяг іноземних інвестицій (за умови оптимального їх співвідношення), який здатен забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку при належному рівні фінансування науково-технічної сфери, створення інноваційної інфраструктури та адекватних інноваційних механізм. При цьому використовуються порогові значення п'яти основних показників (табл. 1), однак їхні граничні значення майже не дотримуються.

Таблиця 1

Індикатори та порогові значення стану інвестиційної безпеки за Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України

Показник	Порогове значення
Ступінь зносу основних засобів, %	не більше 35
Відношення обсягу інвестицій до вартості основних фондів, %	не менше 6
Відношення обсягів інвестицій в основний капітал до ВВП, %	не менше 25
Відношення чистого приросту прямих іноземних інвестицій до ВВП, %	5 – 10

Частка прямих іноземних інвестицій у загальному обсязі інвестицій, %	від 20 до 30
--	--------------

Джерело: [4]

Розглядаючи інвестиційну складову економічної безпеки В.І. Кириленко доходить до висновку, що в основі гарантування економічної безпеки має лежати «організація зростання обсягу інвестицій, оскільки воно покликано стимулювати економічну активність, зростання попиту ... і збільшення національного доходу» [5] (с.34). Події 2008 року показали, що інвестиції виступають, принаймні частково, у ролі спекулятивного капіталу, що у періоди криз ніяким чином не підвищує економічної безпеки, а й зменшує її. Однак, під час економічного буму інвестиційна складова сприяє розвитку інфляційних процесів.

Зокрема, В.І. Кириленко визначає такий набір з 29 показників для аналізу інвестиційної безпеки країни [5]: дефіцит консолідованого бюджету території (держави, регіону); частка заборгованості за податковими сплатами у доходній частині консолідованого бюджету території (держави, регіону); генеральний коефіцієнт надійності Найбільш великих банків (НВБ); коефіцієнт миттєвої ліквідності НВБ; генеральний коефіцієнт ліквідності НВБ; коефіцієнт захищеності капіталу НВБ; коефіцієнт фондової капіталізації прибутку; відношення валових вкладень в економіку території (держави, регіону) до ВВП; відношення сальдованого фінансового результату організацій і підприємств на території до ВВП; індекс зміни кількості угод, укладених за всіма видами фондових цінностей на фондовій біржі на території (держави, регіону); індекс зміни біржового обороту за цінними паперами на фондовій біржі на території (держави, регіону); індекс кількості торгів, зареєстрованих на фондовій біржі на території (держави, регіону); частка фінансових інвестицій в загальному обсязі інвестицій на території (держави, регіону); відношення інвестицій в основний капітал до обсягу промислової продукції на території (держави, регіону); частка іноземних інвестицій в

основний капітал в загальному обсязі інвестицій в основний капітал; відношення інвестицій в охорону навколишнього середовища до обсягу промислової продукції на території (держави, регіону); частка витрат на науку та наукові дослідження і розробки у ВВП території (держави, регіону); відношення інвестицій в галузь “Наука та наукове обслуговування” до вартості основних засобів наукових досліджень і розробок на території (держави, регіону); частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції території (держави, регіону); питома вага збиткових підприємств; індекс фізичного обсягу промислового виробництва; індекс зміни рентабельності продукції; індекс зміни поточної ліквідності підприємств; відношення кредиторської заборгованості до випуску промислової продукції; відношення дебіторської заборгованості до випуску промислової продукції; відношення інвестицій в основний капітал до обсягу промислового виробництва; ступінь зносу основних фондів підприємств; частка зайнятого населення в певній галузі до загальної кількості населення; відношення зарплати в певній галузі до прожиткового мінімуму на території. В той же час слід зазначити, що проведення моніторингу інвестиційної безпеки вимагає швидкого та легкого отримання даних, а підготовка такої бази даних аж ніяк не є легкою задачею.

Вавдіюк Н.С. та Герасимчук З.В. запропонували шестиблокову систему порогових показників інвестиційної безпеки регіону [6] (табл. 2), яку також можна використовувати з певною модифікацією для розрахунку рівня безпеки всієї країни. Проте частина елементів такої системи носить достатньо суб’єктивний характер.

Таблиця 2

Порогові значення індикаторів інвестиційної безпеки регіону

Назва показника		Порогові значення
1. Економічні		
1	Індекс фізичного обсягу промисловості у % до	150

Назва показника		Порогові значення
	відповідного періоду минулого року	
2	Індекс фізичного обсягу продукції сільського господарства у % до відповідного періоду минулого року	136
3	Обсяг обороту роздрібною торгівлі, у % до ВДВ	40
4	Індекс споживчих цін до грудня попереднього року, %	140
5	Середньодушовий рівень бюджетної забезпеченості за рахунок власних джерел доходів	Максимальне значення в регіоні України
6	Співвідношення часток кредитних вкладень та обсягу реалізації товару	1
2. Правові		
1	Допустима частка закордонної участі в капіталі підприємств регіону, %	25
3. Соціальні		
1	Рівень безробіття за методологією МОП, %	7
2	Попит та пропозиція робочої сили, %	6
3	Приріст населення на 1000 жителів	3
4. Екологічні		
1	Скидання забруднених вод, %	70
2	Викиди шкідливих речовин в атмосферу, т/кв. км.	5
5. Кримінальні		
1	Співвідношення грошових доходів та витрат населення регіону	1,4
2	Загальна кількість зареєстрованих злочинів на 1000 населення	5
6. Політичні		
1	Частка населення, що виступає за кардинальну зміну політичної влади	40
2	Рівень довіри населення Президенту, Верховній раді України, прокуратурі, судам, уряду, органам місцевого самоврядування	25

Джерело: [6, с. 190].

Виклад основного матеріалу дослідження. Низький рівень вітчизняного фінансового менеджменту та відсутність стимулів та можливостей для довгострокових капіталовкладень, чіткого порядку розробки інвестиційних програм; низька інвестиційна та інноваційна активність [7] становлять основні загрози інвестиційній безпеці.

Варто відзначити, що Україна на сьогодні не має необхідних ресурсів для повноцінної самостійної реалізації навіть найбільш важливих інвестиційних завдань. Це призводить до необхідності створення умов для вкладання приватного капіталу у соціально необхідні проекти. Внаслідок цього має суттєво розвиватися державно-приватне партнерство. Очевидно,

що для надання принаймні співставного з нинішнім рівнем життя державам доведеться вводити достатньо високі податки. При цьому на перший план вийде соціальна справедливість, яка є гарантом стійкості як в міжнародному масштабі, так і в межах окремих країн.

Враховуючи європейські прагнення України та очікування підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом, постає необхідність синхронізувати оцінку інвестиційної безпеки нашої країни з країнами Європи. Для здійснення цього наміру необхідно визначити найбільш важливі показники соціально-економічного розвитку країн Європи, що впливають на стан економічної безпеки.

Перша група показників визначає розподіл інвестицій за інституційними секторами. Як і в Україні, їх можна розділити на державні інвестиції, що здійснюються з бюджетів усіх рівнів, інвестиції Державного бюджету, бізнес-інвестиції, що відповідають інвестиціям за рахунок власних коштів підприємств в Україні, інвестиції домогосподарств.

Друга група показників визначає напрями вкладання інвестицій. В цьому блоці виділяємо окремо інвестиції у формування основного капіталу, інвестиції у освіту, і окремо виділяється та частина з інвестицій у освіту, що здійснюється за рахунок приватного сектору.

Через значну відмінність у економічному розвитку країн, різних вимірах обсягів інвестицій та можливості порівняння даних, всі показники розглядалися як відсоток від ВВП відповідної країни. Проте навіть таке нормування даних не дало змоги говорити про загальний необхідний рівень інвестицій за кожною групою показників через значну зміну структури інвестицій за останні роки, особливо внаслідок фінансово-економічної кризи.

Враховуючи вищенаведене, було вирішено визначити середнє значення за кожною з груп інвестицій за останні 10 років (з 2001 по 2010). Через особливості країн з різними валютами були обраховані середні значення окремо для всіх країн ЄС (EU-27) та країн єврозони. Для кожного показника також розраховувався показник середньоквадратичного відхилення по всіх

країнах ЄС, щоб засвідчити прийнятний рівень відхилення від середнього значення. Отримані дані знаходяться у табл. 3.

Величини показників, які знаходяться в межах середнього значення +/- одне середньоквадратичне відхилення, слід вважати такими, що відповідають нормальному рівню інвестиційної безпеки. Ті величини, що виходять за вказаний окіл, слід вважати загрозою для інвестиційної безпеки країни.

Таблиця 3

Індикатори інвестиційної безпеки у ЄС

Показники	Середнє значення (EU-27)	Середнє значення (єврозона)	Середньоквадратичне відхилення (EU-27)
Інвестування за інституційними секторами			
Загалом, % від ВВП	20,44	20,87	3,24
Державні інвестиції з усіх бюджетів, % від ВВП	2,52	2,55	0,91
Державні інвестиції з Державного бюджету, % від ВВП	2,51	2,53	0,88
Бізнес-інвестиції, % від ВВП	11,67	11,62	3,38
Інвестиції домогосподарств, % від ВВП	6,12	6,59	1,76

Джерело: власні розрахунки на основі даних Eurostat [8]

Порівняємо ці дані з українськими (табл. 4).

Таблиця 4

Капітальні інвестиції за джерелами фінансування

Види інвестицій	2010		2011		2012	
	млн.грн.	% від ВВП	млн.грн.	% від ВВП	млн.грн.	% від ВВП
Усього	189060,6	17,46	259932,3	19,96	293691,9	20,85
у т.ч. за рахунок						
коштів державного бюджету	10952,2	1,01	18394,6	1,41	17141,2	1,22
коштів місцевих бюджетів	6367,7	0,59	8801,3	0,68	9149,2	0,65
власних коштів підприємств та організацій	114963,6	10,62	152279,1	11,70	175423,9	12,45

кредитів банків та інших позик	23336,2	2,16	42324,4	3,25	50104,9	3,56
коштів іноземних інвесторів	4067,7	0,38	7196,1	0,55	5040,6	0,36
коштів населення на будівництво власних квартир	4654,2	0,43	4470	0,34	3651	0,26
коштів населення на індивідуальне житлове будівництво	16176	1,49	15102,9	1,16	21975,1	1,56
інших джерел фінансування	8543	0,79	11363,9	0,87	11206	0,80

Джерело: дані Держкомстату [9], власні розрахунки

Як бачимо з наведених таблиць, Україна за загальною сумою інвестицій попадає в безпечний окіл. Протягом останніх трьох років здійснюється зростання рівня інвестицій до європейського рівня. Однак залишається проблема зміни структури інвестицій в країні.

З табл. 4 видно, що загальна сума інвестицій Державного та місцевого бюджетів становить від 1,6% до 2,09% від ВВП, що значно менше європейського показника 2,52. Хоча різниця не є дуже суттєвою, але значний мультиплікативний ефект державних інвестицій, можливості для державно-приватного партнерства залишають можливості для суттєвого покращення економічної ситуації. У цьому контексті варто зробити законодавчі кроки для передбачення у бюджетах всіх рівнів збільшення загальних державних інвестицій до 2,5% від ВВП. На відміну від європейських традицій, в Україні явно завищений рівень інвестицій, що здійснюються за рахунок місцевих бюджетів, проте суттєво занижений рівень інвестицій за рахунок Державного бюджету.

Рівень інвестицій за рахунок власних коштів підприємств в цілому відповідає рівню ЄС, проте є трохи вищим середнього рівня, що пояснюється недостатністю державних інвестицій. Інвестиції домогосподарств за останні

три роки зростають з 5,25% до 6,53% від ВВП, досягаючи середнього рівня по ЄС.

Таким чином, можна зазначити, що порівнюючи структуру капітальних інвестицій, Україні слід для забезпечення інвестиційної безпеки збільшити капітальні інвестиції з Державного бюджету принаймні до рівня 2,5% ВВП.

Після проведення порівняння слід виявити тенденції розвитку інвестицій у ЄС, щоб отримати можливість прогнозувати необхідні рівні інвестиційної безпеки у майбутньому.

Для аналізу була обрана проста трендова модель виду:

$$y_{ij} = \beta_{0j} + \beta_{1j}t + \varepsilon_{ij} ,$$

де y_t – рівень j-ого типу інвестицій у період t;

t – номер відповідного року;

β_{0j}, β_{1j} – коефіцієнти моделей;

ε_t – похибка моделі.

За допомогою методу найменших квадратів була оцінена описана модель та здійснено прогнозування на наступні роки. Після цього був повторений алгоритм розрахунку середніх значень для країн ЄС. Результати обчислень можна побачити у табл. 5.

Таблиця 5

Прогнозні величини індикаторів інвестиційної безпеки у ЄС

Показники	2012	2013
Загалом, % від ВВП	19,85	19,77
Державні інвестиції з усіх бюджетів, % від ВВП	2,83	2,86
Державні інвестиції з Державного бюджету, % від ВВП	2,74	2,76
Бізнес-інвестиції, % від ВВП	10,98	10,87
Інвестиції домогосподарств, % від ВВП	5,97	5,95

Джерело: розрахунки автора

Висновки. Таким чином, у найближчі роки слід очікувати незначного зниження відносного рівня інвестицій, в першу чергу з боку бізнес-середовища. В той же час слід зазначити, що гарантування інвестиційної

безпеки за рахунок інвестицій держави має зростати. Бажано внести пропозиції щодо збільшення видатків Державного бюджету та місцевих бюджетів на капітальні інвестиції принаймні до 2,5% від ВВП у найближчі роки.

Література

1. Сухоруков А. Методологія оцінки рівня економічної безпеки [Електр. ресурс] – Режим доступу: <http://www.niisp.gov.ua/articles/61/>
2. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности - альтернативный реформационный курс / Глазьев С. //Российский экономический журнал.-1997.-№1-2.-с.3-19.
3. Собкевич О. В. Розвиток фондового ринку України як чинник підвищення рівня економічної безпеки держави [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 21.04.01 / Собкевич Оксана Володимирівна ; Рада національної безпеки і оборони України, Національний ін-т проблем міжнародної безпеки. - К., 2008. - 20 с.
4. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України. Затверджена Наказом Міністерства економіки України від 02.03.2007 № 60 [Електронний ресурс]. Режим доступу http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=97980&cat_id=38738
5. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
6. Герасимчук З.В. Інвестиційний потенціал регіону: методика оцінки, механізми нарощення: Монографія / З.В. Герасимчук, В.Р. Ткачук. – Луцьк: Надстир'я, 2009. – 232 с.
7. Наукове обґрунтування економічного механізму державного впливу на забезпечення фінансової безпеки України // з в і т про науково-дослідну роботу за ред. Я.Я. Дяченко . – Науково дослідний фінансовий інститут (НДФІ): 2005 . – 164 с.
8. Eurostat [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua/>